

Specifika poutnických písní v kontextu české a moravské hymnodie

Dějiny a prameny poutnických písní

Tradici českých poutnických písní můžeme sledovat již v tištěných kancionálech z druhé poloviny 17. století (Matěj Václav Šteyer : Kancionál český, 1683, Václav Karel Holan-Rovenský: Capella regia musicalis, 1693) a z počátku 18. století (Jan Josef Božan: Slavíček rájský, 1719). V těchto zpěvnících je vždy zvláštní, nepříliš velký oddíl označený jako písně poutnické.

První speciální poutnický zpěvník máme datovaný rokem 1728 (Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí). Vyšel v Brně a je zaměřen na srpnové dvoutýdenní pěší poutě do Mariazell. Obsahuje popis cesty s bohatým repertoárem modliteb a písní. Dozvídáme se, že tato tradice byla „vzdvížena“ v Ivančicích. Po celá následující dvě staletí byly tyto tištěné nenotované zpěvníky vydávány buď pod názvem Radostná cesta nebo Cellenská cesta u různých nakladatelů na Moravě i v Čechách. Repertoár písní se postupně tříbil a doplňoval. Definitivní podoby se cellenské zpěvníky dočkaly u brněnského nakladatele Winikera ve vydáních z roku 1877 a 1893. V té době vodil brněnské poutníky do Mariazell legendární Šebestián Kubínek, který je i autorem detailního popisu celé cesty, jež byl rovněž vydán tiskem u Winikera. Jednotlivé poutnické písně vydávali ve velkých množstvích jako kramářské tisky především různí regionální nakladatelé (např. Škarnicl v Uherské Skalici).

Zvláštní tištěné zpěvníky vycházely v 19. století i pro putování i na jiná poutní místa (Křtiny, Římov, Praha-Karlov, Hradčany apod.), ve 20. století pak pro Hostýn a Velehrad (1925), Šaštín (1932) a Žarošice (1942).

Prameny poutnických písní jsou s výjimkou starých barokních kancionálů (Šteyer, Holan, Božan) bez notace. Platí to takřka pro celé 18. a 19. století, ať už jde o zpěvníky tištěné nebo rukopisné nebo kramářské tisky. Výjimkou a kuriozitou je obsáhlý tištěný poutnický kancionál vydaný roku 1862 u Landfrasa v Jindřichově Hradci, v němž jeho autor P. Karel Müller naprosto originálním způsobem zaznamenal tradiční melodie písní poměrně spolehlivě pomocí písmenné notace. Jinak se melodie tradičních cellenských písní uchovávaly ústní tradicí. Byli i vůdci poutí, kteří měli melodie zapsané v notách (o tom svědčí předmluva brněnského Winikerova vydání Cellenské cesty), tyto zápisy už však zřejmě neexistují. Až ve 20. století, kdy se tradice mnohadenních putování na posvátná místa stále více umenšuje, je pociťována potřeba zaznamenat i hudební stránku tohoto fenoménu. Mnohé melodie poutnických písní najdeme ve sběrech lidových písní. I vůdci poutí (tzv. starší bratři nebo cell-fotři) si melodie uchovávali i v pozdní době, kdy ještě i ve 2. polovině 20. století vodili nebo jezdili s poutníky na poutní místa. Sám jsem s překvapením zjistil, že někteří starší bratři, narození kolem 1. světové války, mi byli schopni ještě v roce 1991 a 1992 přezpívat takřka celou Cellenskou cestu z Winikerova vydání 1893. Byli to poslední pamětníci živé tradice a magnetofonové záznamy jejich zpěvu jsou nesmírně cenné.

Básnická a hudební stránka písní

Zlatou dobou tvorby poutnických písní je 18. a 19. století. Charakteristická je neopakovatelná barokní poetika a melodika, která se nedá ničím nahradit. Marný byl např. pokus bratří Korců, kteří roku 1893 vydali v Praze obsáhlou Poutní knihu, v níž přebásněním chtěli modernizovat ony krásné staré verše z Cellenské cesty a dokonce přepracovávali zásadním způsobem i melodie. Nikdy nebyla přijata do obecného užívání. Protože se jedná o písňovou kulturu sdílenou ústním podáním, dosti často se uplatňoval princip tzv. obecné noty. To znamená, že více písní, které si byly podobné ve veršovém půdorysu (v metru a rýmu), se zpívalo kvůli lepšímu zapamatování na stejnou melodii. Příkladem budiž dodnes dochovaná píseň „*Anděle Boží, strážce můj*“, na jejíž melodii se dříve zpívaly i jiné básnické texty (např. „*Ó svatá Panno Maria*“ nebo „*Kde jsi, ó nebeská Matko moje*“, „*Mé jsi potěšení, ó Maria*“, „*Začínám ve jménu Páně*“ a jiné). Melodika starých poutnických písní, které jsou převážně v rozsahu od spodní kvarty po sextu nahoře s vynecháním spodní tercie, prozrazuje, že jediný možný doprovodný hudební nástroj, který splňoval zvukové, melodické a harmonické požadavky a který si s sebou mohli účastníci ve starších dobách na vícedenní pouť brát, byly dudy, neboť právě ony disponovaly uvedeným melodickým rozsahem. Je to tvrzení podepřené sice tímto sekundárním důkazem, ale vzhledem k dřívějšímu celoplošnému rozšíření dud v našich zemích se to zdá být velmi pravděpodobné. Ve druhé polovině 19. století se už rozšířil akordeon (na něj doprovázel brněnské poutníky například již zmíněný Šebestián Kubínek) a nahradil tak zvukovou sílu dud.

Jediné místo v Čechách a na Moravě, kde se do konce 20. století udržela nepřerušovaná a živá tradice starých poutnických písní, jsou Žarošice. Písně se mohou z tohoto důvodu plným právem nazývat žarošickými, avšak když se na ně podíváme pozorně, zjistíme, že jde většinou o staré písně z Cellenské cesty, jejichž pěstování na jiných místech zaniklo a udrželo se právě jen zde.

O poutnických písních neexistuje dosud žádná studie. K práci jsem použil tištěné a rukopisné kancionály a knihy, kramářské tisky a vlastní sběry písní a vlastní zvukové nahrávky pamětníků.